

חלקיק כנוע של היקום

תשעה שירים ממלחמת העולם הראשונה

מאיטלקית: שיר קהילה

ג'וזפה אוֹגֶרְטִי, מגדולי המודרניסטים בשירה האיטלקית ומראשי זרם ה"הֶרְמֵטִיזְם"^{*} בה, נולד באלכסנדריה שבמצרים ב־8 בפברואר 1888 להורים איטלקיים. אביו, אנטוניו אוֹגֶרְטִי, עבד בחפירות תעלת סואץ ומת ב־1890, שנתיים לאחר הולדת בנו.

אוֹגֶרְטִי למד בבית הספר השווייצרי באלכסנדריה, ושם התוודע לראשונה לשירה. עוד במצרים כתב ופרסם מאמרים וביקורות ספרותיות, וב־1912 עבר לפריז ושם התיידד עם המשורר הצרפתי גיום אפולינר ועם כמה מחבריו הציירים הקוביסטיים. שלוש שנים לאחר מכן, כשהיה בן 27, הצטרף לחיל הרגלים האיטלקי ולחם בחזית הקרסו (ה"קארסט", בגרמנית), שם כתב את מרבית השירים שהתפרסמו בקובץ הראשון שלו, "הנמל הקבור", שיצא ב־1916. אוֹגֶרְטִי היה עד לזוועות המלחמה ולמות רבים מחבריו. באביב 1918 חזר לפריז. גיום אפולינר גסס באותה עת ממגפת השפעת הספרדית, ואוֹגֶרְטִי הוא שמצא את גופתו. ב־1919 פרסם קובץ שירים בצרפתית, "המלחמה", שרבים משיריו הופיעו גם בקובץ "שמחת הטובעים", שיצא לאור באיטלקית באותה השנה. ב־1920 נישא אוֹגֶרְטִי לז'אן דופואה הצרפתייה, וב־1922 עבר אתה למרינו שבאיטליה. שם נולדו להם בת ובן – נינו ב־1925 ואנטוניו ב־1930.

אוֹגֶרְטִי החל לעבוד במשרד החוץ האיטלקי במרינו במקביל לעלייתו של מוסוליני, וב־1931 החל לעבוד ככתב חוץ ב"עיתון העם" האיטלקי, משרה שכללה נסיעות רבות באיטליה ובעולם. למרות הצלחתם של שני קובצי שירה נוספים פרי עטו, "השמחה" (1931) ו"תחושת הזמן" (1933), הוא נתקל בקשיים כלכליים ועבר לברזיל, שם לימד איטלקית באוניברסיטת סאו פאולו. ב־1942 חזר לאיטליה והחל ללמד ספרות באוניברסיטת רומא. לאחר מלחמת העולם השנייה ונפילתו של מוסוליני, הושעה מסגל אוניברסיטת רומא מפאת קשריו עם הפשיסטים, אך התקבל בחזרה לאחר הצבעה שנערכה על ידי חברי הסגל. לאחר מות אשתו ב־1958, אוֹגֶרְטִי מצא נחמה בטיולים בעולם. הוא מת במילאנו, בן 82.

*

^{*} ה"הֶרְמֵטִיזְם", מהחשובים שבזרמי הספרות והשירה האיטלקית של המאה העשרים, נקרא על שמו של אל חכמת הנסתר, הרמס טריסמגיסטוס, והתאפיין בערפול, מסתורין ושימוש נרחב באנלוגיות. פרט לאוֹגֶרְטִי, שני נציגיו הבולטים של זרם זה היו המשוררים אוֹגֶ'ניו מונטאלה וסלווטורה קואזימודו.

הייתי בת שבע־עשרה כשנתקלתי לראשונה בשירים של אונגרטי, בספרייה קטנה שלא עמדה בתקנות כיבוי האש המקומיות, בכפר בצפון־מערב איטליה. מקצב המילים של שיריו היה נגיש אפילו מבעד לידע המצומצם שלי באיטלקית, עקבי ומדויק. קראתי בלי לדעת מה אני מחפשת, ועוד פחות מזה ידעתי מה בדיוק מצאתי.

ממרחק הזמן, השפה והאדמה, תהיתי מה נספג בנוף הכפר ששהיתי בו, בלב האזור שבו שירת אונגרטי כחייל במלחמת העולם הראשונה כמעט מאה שנה קודם לכן. מה נספג אל תוך אבני הגיר, אל צדי המערות והבולענים, אל הצוקים התלולים כל כך. כדרכם של משוררים, אונגרטי העניק לי נקודת מוצא: יכולתי להתחיל לדמיין. במקום ההוא, היפה מכדי להתרגל בו, התעוררתי כל בוקר בנשימה עתוקה.

"אונגרטי מפיח בי חיים", כתבתי בבלוג שהיה לי אז, אבל התמקדתי במוות דווקא — בהיבטים החיוביים בייצוג המוות בשירי אונגרטי. כמעט בכל אחד משיריו מצאתי איזו השתקקות למוות, לאפשרויות שאולי טמועות בו, להקלה שמעברו השני. בחודשים שלאחר מכן עבדתי, בהנחיית המורה שלי לאיטלקית, על תזה קצרה שבחנה את ההיבטים האלו, את מה שפירשתי אז כמשאלת המוות של אונגרטי.

ממרחק ים ועוד ים, עוד זמן ועוד אדמה, החלטתי לתרגם חלק מהשירים שאליהם התוודעתי אז, בסוף התיכון. התרגום אפשר לי לראות בהם דברים שקריאות חוזרות ונשנות במהלך שש השנים האחרונות לא אפשרו. התרגום הזכיר לי ששלוש השורות הסוגרת את שירו "ליל שימורים", "Non sono mai stato / tanto / attaccato alla vita" (מעולם לא הייתי / כל כך / קשור בחיים) היו בעצם אלה שכתבתי על פרק כף ידי. שורות על החיים, לא על מוות. כתבתי אותן בחדרי שירותים, במחברות, על ספרים. מתוך חיון החרוזים במוות, כל כך הרבה מוות — אונגרטי כתב על החיים. בחיתוך בלתי מתפשר, בבהירות וללא האדרה, הוא כתב על החיים.

שי"ק

ליל שימורים

לִילָה שְׁלֵם	כְּתִבְתִּי
זְרוּק לְצֵד	מִכְתָּבִים מְלֵאֵי אֶהָבָה
בֶּן פִּלְגָה	
שְׁנֵטְבַּח	מְעוֹלָם לֹא הֵייתִי
פִּיּו מְרֻטֶּשׁ	כָּל כֶּךְ
תַּחַת הַיָּרֵחַ הַמְּלֵא	קֶשׁוּר בְּחַיִּים
עִם גֶּדֶשׁ יָדָיו	
הַחוּדֵר	מריאנו, 29 ביוני 1916
אֶת הַדְּמָמָה שְׁלִי	

הערב

היה היה פעם

מַעֲקָה עֲשׂוּי מִשֵּׁב רוּחַ
לְהַשְׁעִין עָלָיו הָעֶרֶב
אֶת הַמִּלְכּוּלִיָּה שְׁלִי

בִּיעֵר קִפּוּצִ'י**
מִדְרוֹן
קְטִיפָה יֶרֶק
כְּמוֹ כְּרֶסֶה
רְכָה

ורסה, 22 במאי 1916

סן מרטינו דה קרסו*

מִהֶבְתִּים הָאֵלָה
לֹא נֹתְרוּ אֵלָא
עֵי חֲרָבוֹת

לְנִמְנִם לִי שֵׁם
לְבַד
בְּבֵית קָפָה מְרַחֵק
בְּאוֹר קְלוּשׁ כְּאוֹרוֹ
שֶׁל הַיָּרֵחַ הַזֶּה

חלקה 1, 141 באוגוסט 1916

מִכָּל הַקְּשָׁרִים
שָׁהִיו לִי
כְּמַעַט וְלֹא
נֹתֵר דָּבָר

אֶבֶל בִּלְב
לֹא חָסֵר וְלֹא צָלָב

זֶה לְבִי
הַכֶּפֶר הַמַּעֲנָה מִכָּלֵם

עמק העץ המבודד, 27 באוגוסט 1916

* כפר במחוז פריולי ונציה ג'וליה שבצפון מזרח איטליה, שנחרב כליל בקרבות מלחמת העולם הראשונה.
** יער ברמת הקראס, וגם כפר שנקרא על שמו, "בוסקו קפוצ'ו", ובו התנהל קרב בין הצבא האיטלקי לצבא האוסטרו-הונגרי.

הנהרות

אֲנִי נִתְמָךְ בְּעֵץ הַקִּטּוּעַ הַנָּטוּשׁ בְּתוֹךְ הַבּוֹלְעַן הַזֶּה בְּרַפְיוֹן הָאוֹפֵף קֶרֶס לִפְנֵי הַמוֹפֵעַ אוֹ אַחֲרָיו וּמִסְתַּכֵּל	זֶה נָהָר הָאֵיזוֹנָצוּ שָׁבוּ הַשְּׂפָלָתִי לְזֵהוּת אֶת עֲצָמִי חֻלְקִיק כָּנוּעַ שֶׁל הַיָּקוּם	זֶה הַנִּילוּס שְׁחָזָה בִּי נוֹלַד וְגָדַל וּבּוֹעֵר מְבוֹרוֹת בְּמִישׁוֹרִים הַנֶּרְחָבִים
בְּעֵנָנִים הַחוֹלְפִים בְּדַמְמָה עַל פְּנֵי הַיָּרֵחַ	הָעֲנוּי שְׁלִי הוּא הַרְגָעִים שִׁבְהֵם אֵינִי מֵאֲמִין שְׁאֵנִי בְּהֶרְמוֹנִיָּה	זֶה הַסֵּן שָׁבוּ נִמְהָלָתִי בְּמִים עֲכוּרִים וּפְגִשְׁתִּי אֶת עֲצָמִי
הַבֶּקֶר נִשְׁכַּבְתִּי בְּתוֹךְ קִנְקֵן מִים וְכִמוֹ שְׂרִיד קֹדֶשׁ נִחְתִּי	אָבֵל הַיָּדִים הָאֵלֶּה הַנִּסְתָּרוֹת שְׁלִשׁוֹת אוֹתִי מַעֲנִיקוֹת לִי שְׁמִיחָה נְדִירָה	אֵלֶּה הַנֶּהָרוֹת שְׁלִי שֶׁנִּגְלּוּ לִי מִתּוֹךְ הָאֵיזוֹנָצוּ
נָהָר הָאֵיזוֹנָצוּ* הַזֶּה לִטֵּשׁ אוֹתִי כְּאִלוֹ הִיִּיתִי חֲלוּק נַחַל	מַשְׁכַּתִּי מַעֲלָה אֶת אַרְבַּע עֲצָמוֹתַי וְהִלַּכְתִּי מִשָּׁם כְּמוֹ אֶקְרֹבֵט עַל פְּנֵי הַמִּים	וְזוֹ הָעֲרָגָה שְׁלִי מִשְׁתַּקֶּפֶת דֶּרֶךְ כָּל אֶחָד מֵהֶם עֹכָשׁוֹ כְּשֶׁלִּילָה וְחַיֵּי נְדָמִים לִי עָלִי כּוֹתֶרֶת שֶׁל אֶפֶל
כְּרַעְתִּי לִצַּד קֶרְעֵי בְּגָדִי הַמְּכַתְּמִים טִנְפַת מְלַחְמָה וְכִמוֹ בְּדוּאֵי רְכַנְתִּי לְקַבֵּל אֶת פְּנֵי הַשָּׁמַשׁ	זֶה נָהָר הַסְּרָקִיוֹ** שֶׁמִּמֶּנּוּ שָׁאֲבוּ מִים אוֹלֵי אֲלָפִים שָׁנָה אֲנָשֵׁי הַכֶּפֶר שְׁלִי וְאָבִי וְאִמִּי	קוּטִיצ'י, 16 באוגוסט 1916

* האיזונצו (באיטלקית) או הסוצ'ה (בסלובנית) הוא נהר הזורם מהאלפים היוליאניים שבסלובניה ונשפך לים האדריאטי בקרבת העיר האיטלקית מונפלקונה. בקרבות שהתנהלו בקרבת הנהר במלחמת העולם הראשונה נהרגו כ-600,000 חיילים איטלקיים ואוסטרו-הונגריים.

** נהר הסרקיו זורם מהר סילאנו אל הים הליגורי, והוא השלישי באורכו במחוז טוסקנה.

חיכוך

עם רַעב־הַזֶּאֱב שְׁלִי
אֲנִי מְגוֹלֵל
אֶת גּוֹף־הַכְּבֶּשֶׂה שְׁלִי

אֲנִי כְמוֹ
הַסִּירָה הָעֶלְוָה
וְכְמוֹ הָאוֹקֵינוֹס הַתְּאוֹתָנִי

לוצ'יוויצה, 23 בספטמבר 1916

ריחוק

הִנֵּה לָכֶם גִּבֹּר
בְּמַדִּים

הִנֵּה לָכֶם נִשְׁמָה
נְטוּשָׁה
הַשְׁתַּקְפוֹת חֲתוּמָה

אֲנִי עוֹמֵד לְהַתְעוֹרֵר
וּלְהַצְטָרֵף
וּלְהִיּוֹת בְּעֵלִיו

שֶׁל טוֹב נָדִיר שֶׁנוֹלֵד לִי
לְאֵט כָּל כֶּךָ נוֹלֵד לִי

וּכְכֹל שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ
כֶּךָ הוּא מִתְבַּזֵּז לוֹ
בְּהֶסֶח הַדַּעַת

לוצ'יוויצה, 24 בספטמבר 1916

נווד

בְּשׁוּם
חֶלְקָה
שֶׁל הָאָרֶץ
לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת לִי
בֵּית

בְּכָל
אֲקָלִים
חֲדָשׁ
שָׁבוּ נִתְקַלְתִּי
אֲנִי מוֹצֵא עֲצָמִי
עוֹרֵג
אֶף שְׁהֵייתִי
כְּבָר פָּעַם
מְרַגֵּל בּוֹ

וְתַמִּיד נִשְׁאַרְתִּי זָר
כְּשֶׁעֲזַבְתִּי

נולד
חוזר מתקופות שבהן
רק חֵייתִי וְחֵייתִי

לְהָנוֹת רַק
מִדָּקָה אַחַת שֶׁל חַיִּים
רֵאשִׁיתֵי

אֲנִי תָּר אַחֵר
אֶרֶץ תְּמִימָה

קמפו די מאילי, מאי 1918

שלו

אַחֲרֵי כָּל כֶּן הִרְבֵּה
עֲרַפֵּל
אֶחָד
אֶחָד
הִתְגַּלּוּ
הַכּוֹכָבִים

אֲנִי נוֹשֵׁם
אֶת הַטְּרִיּוֹת
שְׁמוֹתַי לִי
צָבַע הַשָּׁמַיִם

אֲנִי מִפִּיר בַּעֲצָמִי
תְּמוּנָה
חולפת

שֶׁצִּלְמָה בְּסִיבּוֹב
אַלְמוֹתַי

בוסקו די קורטון, יולי 1918